

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1693>

Volume 6 Issue 6, p. 1399-1420, June 2013

DARÜRRAHAT (RAHAT ÜLKE) MÜSLÜMANLARI: KENT ÜTOPYASI MI?*

*MUSLIMS OF DARURRAHAT (COMFORTABLE COUNTRY): IS AN URBAN
UTOPIA?*

Yrd. Doç. Dr. Bilge Kağan ŞAKACI

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve
Çevre Sorunları Anabilim Dalı*

Abstract

Utopia is “no place (outopia)” but also “a good place (eutopia)”. The word of utopia denotes “an impossible world where everyone admires to live”. İsmail Gaspıralı (1851-1914) was an ideologist, an author, a journalist, a publisher, an educator and a majör. Gaspıralı’s work called Muslims of Darurrahahat (Comfortable Country) was published in 1891 after the first issuance in Tercuman Newspaper as the continuation of Letters of Frengistan. In his book, of which the setting is Endulus, Gaspıralı exhibits an ideal of Muslim state through his leading character. The aim of this study is to argue whether Darurrahahat is an utopia or not. In this context, following the articulation of the characteristics of the concept of utopia, “Muslims of Darurrahahat” was examined. In this context;

-It is a story.

-It has a critical structure.

---

* Bu makale KAYSEM VIII’de sunulan “Kent Ütopyası Ekseninde Darürrahahat Müslümanları’nın Analizi” isimli bildirinin genişletilmiş ve geliştirilmiş halidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

- It is historical.
- It is revolutionary and even destructive.
- The ideal system is in a different location and spatially closed off. Its space is wide.
- The visitor, delve into thought on both his and the old society's underdevelopment.
- The visitor returns to his own community (in a dream or as a nightmare)
- It is an opinion that man is essentially good.
- Rational living is open to everyone in modern utopia.
- There is a belief that the future is predictable.
- It has been emphasized that the main objective of utopia is the welfare of human beings on earth.
- There is a fair management.
- There has an equality.
- There have philosopher managers.
- Interior and exterior spaces are described in detail.
- The common living areas are available.
- It has given a big attention to education.

Being a theoretical one, this study was based on primary resources. Besides, the secondary resources were referred to strengthen the argument.

Key Words: Utopia, Ismail Gaspiralı, Muslims of Darurrahah Endulus, urban.

Öz

Ütopya "hem hiç bir yerdir (outopia) hem de iyi bir yerdir (eutopia)". Ütopyanın kelime anlamıyla özü "mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak"tır. İsmail Gaspiralı (1851-1914), ideolog, yazar, gazeteci, yayımcı, eğitimci ve belediye başkanıydı. Gaspiralı'nın Darurrahah (Rahat Ülke) Müslümanları eseri önce Frengistan Mektupları'nın devamı olarak Tercüman Gazetesi'nde yayınlanmış, daha sonra 1891'de kitap halinde birlikte basılmıştır. Darurrahah Müslümanları'nda olayların geçtiği mekân olarak Endülüs seçilmiştir. Gaspiralı, ana karakter aracılığıyla ideal bir Müslüman devletinin çerçevesini çizer. Çalışmanın amacı Darurrahah'ın bir ütopya olup olmadığının sorgulanmasıdır. Bu çerçevede çalışmada öncelikli olarak ütopya kavramının niteliklerini ortaya konulmaya çalışılmış ondan sonra da bu nitelikler çerçevesinde "Darurrahah Müslümanları" eseri incelenmiştir.

Bu çerçevede;

- Öyküdür.
- Eleştirel bir yapıdadır.
- Tarihseldir.
- Devrimci hatta yıkıcıdır.
- İdeal sistem farklı bir yerdedir ve mekânsal olarak dışa kapalıdır. Mekânı geniştir.

- Ziyaretçi, hem kendisinin hem de eski toplumun az gelişmişliği üzerinde düşünceye dalmaktadır.
- Ziyaretçi kendi toplumuna – rüyada ya da kabusvari – döner.
- İnsanın özsel olarak iyi olduğu görüşündedir.
- Akılcı yaşam modern ütopyada herkese açıktır.
- Geleceğin kestirilebilir olduğu inancı mevcuttur.
- Ütopyanın temel amacının insanın yeryüzündeki refahı olduğu vurgulanmaktadır.
- Adil bir yönetim vardır.
- Eşitlik mevcuttur.
- Filozof yöneticiler vardır.
- İç ve dış mekânların ayrıntılı betimlenmektedir.
- Ortak yaşam alanları mevcuttur.
- Eğitime çok önem verilmektedir.

Çalışma literatür taramasına dayalı kuramsal bir çalışmadır. Tartışma birincil kaynaklar ekseninde sürdürülürken, ikincil kaynak kullanımıyla derinleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, İsmail Gaspıralı, Darürrahat Müslümanları, Endülüs, kent.

GİRİŞ

Ütopya denildiğinde ilk olarak Platon akla gelmektedir. Platon, sistemli bir ütopyayı kuran ilk kişidir. Oysa terimi ortaya atan kişi değildir (Yalçınkaya, 2004: 1). Onu ilk defa adlandıran ve tasvir eden kitabıyla Sir Thomas More tarafından Utopia diyarı 1516'da keşfedildi. More'un kitabı ilk olarak Belçika (Louvain)'da Latince yayımlandı. Bundan dolayı Ralph Robinson tarafından 1551 yılında İngilizceye çevrilinceye kadar "Utopia" tam anlamıyla Latince bir sözcüktü. (Kumar, 2005: 9). Modern ütopya sonradan "Katolik Kilisesi tarafından takdis edilmiş bir Hristiyan şehidi tarafından" yani More tarafından icat edilmiştir. Diğer iki büyük ilk ütopyacı, Campanella ve Andreae, bütün yaşamlarını rahip ve vaiz olarak geçirmiştir. Manastırcılığın üçü üzerinde de güçlü bir etkisi vardır. "Ortaçağdaki dinsel dünya görüşünün insanların zihinlerini tekeline almasının sona ermesi ütopyanın ortaya çıkması için gerekli koşuldu (Kumar, 2006: 40-44). Dini amaç onyedinci yüzyıl sonuna kadar yazılan hemen her ütopyada baskın olmayı sürdürdü (Kumar, 2005: 87).

"More'dan sonraki yüzyılda ütopyaya bilim eklendi" "Bacon'un çağından itibaren demokrasi ve bilim modern ütopyanın içsel ve dışsal öncüllerini oluşturdu." Ütopyanın akılcılığı nasıl eşitlikçiliği ile zaman zaman kapıştıysa, bilimin dinamikleri de ütopyanın sınırlarını zorladı. Modern bilim ve teknolojinin imkânlarını bilimsel ütopya sonuna kadar kullanmak istedi. Ancak "bilimsel ilerlemenin kendisi hiç bir

zaman ütopyanın ereği olmadı." Bilim daima bir toplumsal ya da ahlaki idealin hizmetine koşuldu (Kumar, 2005: 88-89).

Ütopya terimi gündelik yaşamda gerçekleştirilmesi imkânsız görülen bütün düş ve planları nitelemek için kullanılabileceği gibi hem bir edebiyat dalının (ütopyacı edebiyat), hem bir kuramsal yaklaşımın (ütopyacı kuram) hem de bir tutumun (ütopyacı tutum) adı olabilmektedir (Yalçınkaya, 2004: 1-3).

Ütopya (utopia) sözcüğünün kökeni Yunancadır: U-topos. Topos sözcüğünün anlamı "yer"dir. Bunun önüne yok anlamını içeren "ou" olumsuz takısının gelmesiyle oluşturulmuştur. Bu açıdan ütopya "yok yer"i yani "olmayan yer"i ifade etmektedir. Ancak u-topos sözcüğündeki "u" eki, Yunancadaki "eu" takısını da, ki bunun anlamı "iyi"dir, çağrıştırmaktadır. Baştaki ekin eu olduğu kabul edildiğinde (eutopos) bu kez "iyi yer", "mutlu yer" anlamına gelir (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 236).

More, ütopya sözcüğü ile hiçbir yerde bulunmayan mutlu bir toplumu anlatmak istemiş olabilir. Ütopya sözcüğü ilk önce sadece düşsel gezileri anlatan bir edebiyat türünü betimlemek için kullanılmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde iki Fransız sözlüğü (Dictionnaire de Trévoux ve Dictionnaire de l'Académie) bu sözcüğün anlamını genişleterek, "var olmayan, ancak düşüncede kurulan toplum düzeninin ayrıntılı betimlenmesi" olarak tanımlanmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 236).

Kısaca, ütopya "hem hiç bir yerdir (outopia) hem de iyi bir yerdir (eutopia)". Ütopyanın kelime anlamıyla özü "mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak"tır (Kumar, 2005: 9). Ütopya dışındaki formlar ise şunlardır: Altın Çağ Söylencesi, Arcadia, Cennet Söylencesi, Cockayne Diyarı, Binyıl İnancı, İdeal Kent...(Kumar, 2005: 13-32).

Kumar'a göre ütopya evrensel değildir. Yalnızca Batı'da görülür. Çünkü klasik ve Hristiyan mirasa sadece bu toplumlar sahiptir; O'na göre "diğer toplumların görece bir bollukla, cennetleri, bir adalet ve eşitlik Altın Çağ'ına yönelik ilkelci mitleri, Cockayne tipi fantezileri, hatta mesihanik inançları vardır; ütopyaları yoktur." Öte yandan Hristiyanlık ve klasik bileşenlerin kendileri birer ütopya değildir. Altın Çağ, ideal şehir ve diğerleri, "ütopyanın gerçek 'tarih öncesi'ni oluşturur" (Kumar, 2006: 39-40). Asıl konusunun "iyi toplum" olması onun diğer kurgu eserlerden iyi topluma yönelik diğer yaklaşımlardan (Altın Çağ Efsaneleri, Binyıl İnancı veyahut İdeal Kent üzerine felsefi spekülasyon gibi) ütopyayı ayırır (Kumar, 2005: 47-48).

Öte yandan Servet-i Fünûn edebiyatının öncü isimlerinden Tefik Fikret ve arkadaşlarının "Yeni Zelanda Projesi" Türk edebiyatında ütopyik eğilimler veya ütopyalar söz konusu olduğunda ilk akla gelendir. Türk edebiyatında ütopya benzeri formlar; nasihatnameler, rüyanameler ve rüya tabirleri, Mehdi öyküleri, mucizeler içeren masallar veya her türden fantastik ürünler, hatta kimi şiirlerdeki imgelem ve hatta dinlerin vaad ettiği cennetler üzerine yapılan her türlü spekülasyondur (Yalçınkaya, 2004: 178-179).

1.ÜTOPYA NEDİR? NE DEĞİLDİR?

"Ütopya ile ilk karşılaştığımızda çoğu kez ilk gördüğümüz öyküdür." Ütopya, ideal toplumun farklı türlerinden, toplumsal ve siyasal teorinin öteki çeşitlerinden, bir kurgu olması itibariyle ayrılır. Kelimenin geniş anlamıyla bir "bilimkurgu" türüdür (Kumar, 2005: 37). Her ütopya düşsel bir düzeni ifade etmesine, hayal dünyasının ürünü olmasına karşın, gerçeklerden tamamiyle kopuk değildir. Her ütopyacı düş kuran biri olduğu gibi aynı zamanda gerçekleri de iyi kavrayan biridir (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 236-237).

Ütopyaların en karakteristik özelliği, "egemen toplumsal norm ve kurumların boyunduruğu altına" girmemesidir (Mannheim, 2008: 19). Ütopyalar eleştirel ve muhalif bir nitelik taşırlar. Daha iyi bir modelin gerçekleştirilmesine duyulan inanç, eleştirel yapılarının arkasında yatan nedendir. Ütopyacılar, düş kurarlar ama düşü değildirlir. Bütün güçleri "gerçekçi olmalarına ve içinde yaşadıkları toplumun gerçekçi çözümlemesine bağlıdır." "Ütopyacılar son derece gerçekçi ve hatta içinde yaşadıkları topluma ilişkin yıkıcı gözlem ve çözümlemelerde bulunmuşlar, ancak bu çözümlemelerinde toplumsal dinamikleri ve temel toplumsal etkenleri yeterince derinliğine ve kuşatıcı bir biçimde kavrayamadıklarından, şu ya da bu etkeni tek başına mutlaklaştırma yolunu seçerek, bu temele dayanan modeller geliştirmeye çalışmışlardır." (Yalçınkaya, 2004: 4-5). "Yaşanılan gerçeklerin eleştirisinden hareket ederek, neyin nasıl olması gerektiğini belirtip düşsel bir yapı oluşturur." Bu bakımdan, ütopyayı tarihsel gerçekle olan ilişkisi belirlemiştir, dolayısıyla özü gereği tarihseldir (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 236-237). Maceraya, suya düşen entrikalara, komik anlaşmazlıklara yer verilir. More'dan beri hiciv, "insanın kendi toplumuna dobra bir ayna tutması" ütopyacıların temel belirtilerinden biri olmuş ve ütopyaya en sivri dilini vermiştir. (Örneğin Utopia'da gümüş ve altın sadece tutsak zincirlerinde ve lazımlıklarda kullanılır.) (Kumar, 2005: 46). Ütopya inandırıcılığının ve gücünün büyük bir kısmını yolculuk edebiyatını taklit etmesinden kazanmıştır (Kumar, 2005: 85).

Ütopyacının içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum, sorunların tespit edilmesine ve çözümüne olanak sağlayan ya da hiç olmazsa çözümün olabilirliğini belirleyendir (Yalçınkaya, 2012: 376). Ütopyacı içinde bulunduğu düzeni hoşgörüsüz, dayanılmaz ve onarılmaz olarak algılar. Ütopyacı, yaşadığı duruma alışma ya da onu yeniden düzenleme (reform) umudu beslemediğinden dolayı reformist değildir. Düşsel yapıtında her şeyi baştan aşağı değiştirmeyi amaçlar. "Mekânın (ve bazen zamanın) dışına çıkmakla, hem gerçekten kaçır hem de ona radikal bir alternatif (seçenek) getirir." (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 239). Dolayısıyla "reformcu bir nitelik göstermekten çok devrimci, hatta yıkıcı bir özellik gösterirler." (Yalçınkaya, 2004: 5). Ütopyalar, "devrimci nitelikleriyle toplumsal, mekânsal ve zamansal boyutta toplumsal düzene köktenci bir seçenek sunarlar." (Ertan, 2003: 145-147). Yalnız bu devrimci, yıkıcı nitelik ütopya ülkesinin gerçekleştiği noktaya kadar geçerlidir.

Ardından "sıkı bir yerleşme ve devrimci eğilimlerin bastırılması süreci yaşanır." Ütopycılığı var eden hayal gücü ve hayal dünyası bizzat bastırılan şeylerin başında gelir (Yalçınkaya, 2004: 5). Ütopycaların hayal ettiği toplumsal düzen eleştirdiği toplumsal düzenden radikal derecede farklıdır. Bunu kurgularken "düzeni kelimenin tam anlamıyla düzen yapan, uyumu ve istikrarı sağlayacak toplumsal bütünlüğün doğası üzerine yeniden düşünürler." Sistemde farklılaşma yaratacak bir değişime kapalılık önerilen sistemin en önemli kurucu ögesidir. Bununla birlikte, değişimi, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde üretilen ütopycalar barındıracaktır (Yalçınkaya, 2012: 376). "Ütopycacı, gerçeği fazla önemsememesinden değil, fakat onu bir an önce aşmayı istemesinden dolayı var olan koşulları, olanakları yeterince değerlendirmez." Bundan dolayı düşsel dünyasındaki düzeni hemen gerçekleştirilecek bir model gibi sunar (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 239).

Klasik ütopycalarda tasarlanan, kapatılan ve sabitlenen ideal sistem, farklı bir yerdedir (ada ve şehir). Başka bir zamanda (geçmişte ve gelecekte) değildir. Dolayısıyla gelecek diye bir şey bu ütopycalarda yoktur. Sadece "mekânda dondurulmuş bulunan ve kendini sonsuzca yineleyen bir şimdiki zaman" vardır. Bundan dolayı ütopycaya ülkesinin, değişimlerden, özellikle de menfi olacağı kabul edilen değişimlerden uzak tutulması, mekânsal olarak dışa kapatılması gerekmektedir. Bu da genellikle ütopycaların inşa edildiği adalar yoluyla gerçekleştirilir (Yalçınkaya, 2012: 373-374).

Ütopycaların adaları, coğrafi olarak mümkün değilse bile sonradan yaratılır. Kral Utopus'un yarımadayı karaya bağlayan iki yanı su, dar kara parçasını yardırarak adayı dönüştürmesi buna örnektir. Bu mekânsal içe kapanma ada sakinleri için olduğu kadar öteki/bozucu/düşman insanlar için de işler. Her üç ütopycada da (More Utopia, Campanella Güneş Ülkesi, Bacon Yeni Atlantis) ütopycaya yurttaşlarının dış dünyaya gitmeleri yasaktır. Toplum çıkarına hizmet eden elçiler, gözlemci bilginler ve tacirler bunun istisnasıdır. Tesadüfi olarak adalara gelen ve kendileri için bir tehdit oluşturmayan ziyaretçilerin bile ada ile ilişkileri sıkıca denetlenir; örneğin bu ziyaretçiler Bacon'ın ütopycasında olduğu gibi Konuk Evi'nde ada toplumundan ayrı olarak misafir edilirler ve "gizlilik yasasına" tabi tutulurlar (Yalçınkaya, 2012: 374).

Yeni yaşantının bilincine vardıkça, ziyaretçi, "hem kendisinin hem de eski toplumun ürünü olan hemcinslerinin az gelişmişliği üzerine" düşünceye dalar. Özellikle Morris (Men Like Gods (1923) Tanrılara Benzeyen İnsanlar) ve Wells de göze çarpan, yoğun bir ızdırap ve çaresizlik duygusunun işlenmesine imkân verir. Bellamy (Looking Backward (1888) Geçmişe Bakış) ve Wells'in etkili kullandığı bir araç da sarsıcı ve feci bir deneyimin etkisi altında "ziyaretçinin kendi toplumuna -rüyada ya da gerçekte- kabusvari" dönüşüdür (Kumar, 2005: 47).

Onaltıncı yüzyılda Avrupa'da yapılan keşif seferlerinin modern dünyanın ortaya çıkmasındaki önemi yadsınamaz. İşte bu seferler, ütopycayı şekillendiren etkenlerden biridir (Kumar, 2005: 85). Öte yandan ütopycanın ülkesi geniştir fakat sınırsız değildir (Kumar, 2006: 59).

Onsekizinci yüzyıl Fransası'nda ütopyaı köklü bir biçimde dönüştürecek iki önemli gelişme doğdu. Birinci gelişme ikincisine göre daha derin ve heyecanlıydı. Zaman boyutunu ütopyaya getirdi. Gezegenler arası yolculuğa geçilmesiyle ütopyanın geleneksel mekânsal sınırları artık genişlemişti. Erken dönem modern ütopyası, iyi toplumu bilinmedik kıtalarda ya da ücra (çok uçta, kenarda veya köşede olan) adalarda bulmaktan memnundu. Ütopyanın coğrafî sınırlarını dünya ötesi diyarlar nasıl deliyor idiye, gelecekçi düşünce de ütopyanın zamansal sınırlarını aştı. İkinci büyük değişme ütopyanın insanoğlunun "kişisel ve duygusal yaşamını" işleyen yeni temalarla tanışması idi. Her şeyden çok Marquis de la Sade'in eserlerinde, Diderot'un Supplement to Bougainville's Voyage'ında ve Restif de la Bretonne'un romanlarında ütopyanın gündemine cinsel özgürlük eklendi. Cinsellik bir ütopya konusu olarak yirminci yüzyılda -Freudcu Marksistler- Reich, Fromm, Marcuse- tarafından diriltilinceye kadar büyük ölçüde gizli kaldı (Kumar, 2005: 92-94).

Özetle ütopyaların kimi varsayımları vardır:

- "İnsanın özsel olarak iyi olduğu ama başka bazı faktörler nedeniyle bunu yitirdiği" (Bu iyilik kaybedilebilir bir durumdur; yani mutlak bir iyilik hali yoktur.) (Yalçınkaya, 2004: 61). Ütopyaacılar, "insan doğasında mutlaka iyilik olduğu" kanısında değildirlir; ancak "insan doğasının oldukça iyi huylu olduğuna" inanırlar (Kumar,2005: 50-51).

- "İnsanın doğasının biçimlendirilebilir bir özellik taşıdığı",
- "Bireysel mutluluk ile toplumsal mutluluk arasında bir dikotominin olmadığı, iyi bir toplumun ancak bütünsel nitelikte bir mutluluk ile sağlanabileceği",
- "İnsanın ussal bir varlık olduğu",
- "Geleceğin kestirilebilir olduğu",
- "Ütopyanın temel amacının insanın yeryüzündeki refahı olduğu (ancak bu refah salt maddi refah öğeleriyle sınırlanmamalı)",
- "İnsanların adil bir biçimde yönetilebileceği",
- "Ütopyanın özgürlüğü baskı altına almayıp 'gerçek özgürlüğü' sağladığı" (Yalçınkaya, 2004: 61).

Ütopyaacıların teorilerini diğerlerinden ayıran ve onları bir araya getiren, "az çok sabit bir maddi bolluk, toplumsal kaynaşma ve bireysel tatmin sağlamanın önünde insani, toplumsal veya doğal herhangi bir engel bulunmadığını farz etmeleridir." (Kumar,2005: 51). Klasik ütopyalardan olan More ve Campanella'nın ütopyaları, bolluk ütopyaları (fazla ve hep daha fazla üretim ve tüketimin olduğu) değildir. Temel olarak ütopyalıların ihtiyaç duydukları şeylerin ihtiyaç duydukları oranda sağlanmasıyla

basit ve sade yaşam kurulumu. Temel ihtiyaçların tatmininden fazlasının istenmemesinin en önemli aracı eğitimidir (Yalçınkaya, 2012: 377).

Her üç klasik ütopyada da (More Utopia, Campanella Güneş Ülkesi, Bacon Yeni Atlantis), ütopyacı toplumsal sistemler Platon'un filozof kralına benzer ve "dönem hümanistlerinin arzu ettikleri gibi yetkili ve bilgili bir kral tarafından kurulmuştur. Ada anayasalarını yazanlar, bir diğer ifade ile bu ideal yasa koyucular More'da Kral Utopus, Campanella'da Sol, Bacon'da Kral Solomana'dır. Bu bilgiler tarafından ilk ve temel yasalar bir kere oluşturulduktan sonra akıl ve sağduyu sahibi ada sakinleri bu mükemmel düzen içerisinde yaşamayı kabul etmişlerdir. Görüldüğü gibi "siyasal birliği ada halkı kurmamış olsa bile, rasyonel oydaşma ve rıza ile bütüne dahil olmuşlardır." Ayrıca, kuruluş aşamasında Campanella ve Bacon'da filozofça, güvenli ve mutlu yaşam için boş bir adaya yerleşilmiş gibiyken More'da bu bir savaş ile birlikte gerçekleşmiştir (Yalçınkaya, 2012: 374).

Klasik ütopyalarda, sanki somut gerçek bir yerdeymiş gibi iç ve dış mekânlar çok ayrıntılı betimlenir. Bu çerçevede "toplumsal düzen idealleri ile kentlerin inşasının birbirini içine geçtiği" söylenebilir (Yalçınkaya, 2012: 374).

More ve Campanella'da görülen "ortak yaşam" ülküsü uyarınca tüm mekânlar (açık ve kapalı) bu ortaklığa izin verecek biçimde tasarlanmıştır. Tasarım, "hem eğitim, çalışma, yemek gibi faaliyetlerdeki bu ortaklığı mümkün kılar, hem de kolektif bütünlüğü ve ortaklığı yeniden üretir." Konutlar, bahçeler, sokaklar, ortak yaşam alanları, tek tip geometrik plana göre inşa edilmiştir. Buralar aynı zamanda saydamdır: Herkes istediği yere girip çıkabilir, kilit yoktur. Bu saydamlık, "yıkıcı bencilliği yok eden ahlaki bir işlev de üstlenir" (Yalçınkaya, 2012: 374-375). Klasik ütopyada ortaklaşmacı esaslar üzerine kurulmuş olması ütopyacı sistemin radikal farklılığıdır: "Bütün yurttaşlar için ortak eğitim, ortak çalışma, ortak eğlence, ortak beslenme, ortak mülkiyet, ortak giyinme." (Yalçınkaya, 2012: 377).

Her üç ütopyanın da, siyasal yönetim bakımından, paylaştığı en önemli nokta, "dönemin mutlak krallıklarının aksine, doğuştan gelen toplumsal statüden çok yetenek ve bilgelik üzerine dayanan seçkin bir yönetim anlayışına sahip olmalarıdır." "En baştaki yöneticiler, sanki kurucu kralların (Utopus, Sol ve Solomana) birer kopyasıdır ve tüm diğer yöneticiler gibi çok yoğun bir eğitim sürecinden sonra bu göreve en uygun kişilerin arasından" Campanella'da bir önceki yöneticinin kararıyla veya More'da halkın oyuyla başa geçerler. Baş yöneticiler, kurucu kralların koydukları temel kurallara uygun hareket ettikleri, diğer bir ifadeyle adaletsizliğe, zorbalığa başvurmadıkları sürece iş başında kalırlar. Bu çerçevede, her üç ütopyada da "ılımlı, seçkin ve paternalist" bir tek kişinin iktidarı olduğu söylenebilir (Yalçınkaya, 2012: 375).

Klasik ütopyada "Baş yöneticiler, toplum içerisindeki en bilge, en yetenekli, en ahlaklı ve en dürüst kişilerdir". "Yasama faaliyeti, aynı biçimde yetenek ve bilgelik üzerinden seçilmiş kişilerden oluşan kurullarda gerçekleşir." Ancak "bu yasalar mutlak değildir ve gerektiğinde başkanlar tarafından değiştirilip kaldırılabilir."

Klasik ütopyalarda, toplumsal alan içinde devamlı işleyen eğitim, sistemi üreten ve yeniden-üreten en önemli kurumdur. Eğitim her üç ütopyada da çok küçük yaşta başlatılır. "Bütün doğa ve beşeri bilimlerin yanı sıra, beden eğitimi, savaş sanatı, tarım başta olmak üzere dokumacılık, hayvancılık gibi zanaatlara yönelik olarak gün boyu devam eder. Bu eğitimler sonucunda herkes yeteneğine göre bir alanda uzmanlaşır." Bu çerçevede, her ne kadar görece eşitlikçi bir yapı ütopya toplumlarında varsa da, aslında yetenek ve bilgi düzleminde birbirinden ayrılmış tabakalaşma bulunmaktadır: "Alt tabaka (kol gücü ağırlıklı işleri yapanlar) ve üst tabaka (bilim, yönetim gibi kafa işleri yapanlar, entellektüeller). Bu eğitim sistemi, aynı zamanda "sistemin mutlu, uyumlu ve istikrarlı bir durağanlık durumunu ve kolektif bütünlüğü mümkün kılan, potansiyel yıkıcı bireyciliğin yok edilmesi, yani toplumsal bir güdüleme, koşullandırma eğitimidir." (Yalçinkaya, 2012: 375). Bütün ütopyalarda bir eğitim fetişizmi mevcuttur (Yalçinkaya, 2004: 192).

Klasik ütopyalarda ayrıcalıksız olarak herkesin zorunlu olarak katıldığı tarım ve el zanaatlarından temel gereksinimler öncelikle elde edilir. Çalışma ortaklığının kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi adına bu faaliyetlerin yüceltilmesine çok önem verilir. Bölüşüm, herkesin ihtiyacına göredir. Çalışma süreleri çok düşüktür, çünkü çalışan sayısı fazla, ihtiyaçlar azdır (Yalçinkaya, 2012: 377).

Ütopyanın gerçekliğine bireysel bir kaçıışı ifade ettiği söylenebilir. Ancak ütopya, "bireyci olmak şöyle dursun, herhangi bir topluluğun değil de tüm insanlığın mutluluğunu" hedefler. İnsanın kurtuluşunu toplumun kurtuluşuna bağlar. Dolayısıyla, "temel sorun toplum birey çelişmesini ortadan kaldırmak değil, fakat toplumu yetkin kurumlar, yetkin yapılar ile donatmaktır." İnsan ancak o zaman yeryüzündeki "kaybolmuş cennete" yeniden kavuşacaktır; üstelik bu kavuşma bireyin toplum ile bütünüyle kaynaşması biçiminde olacaktır (Ağaoğulları, 2008: 239).

Her ütopyanın insanı mutlu kılmaya, zorbalıklardan, baskılardan kurtarmaya yönelik "özgürleştirici" bir yanı da vardır. Öte yandan, belki farkında olmadan ütopya insanı yeni bir despotizmin boyunduruğu altına sokar. Bu kez despotizm ütopik sistemin yapılarından kaynaklanmaktadır, despot düzenin kendisidir. "İnsanın insan üzerindeki hükmü, sömürüsü ortadan kalkmıştır; ama insan bu 'mutlu ortam'a ancak bireysel özgürlüğünden, hatta bireyselliğinden vazgeçerek ulaşmıştır." Thomas More'un Utopia'sında da ütopyaların bahsi geçen iki yönü, özgürlük ve despotizm açıkça görülmektedir (Ağaoğulları, 2008: 240). Geleneksel olarak ütopya, "eşitlik vurgulu yapıtlardır; özgürlük değil." Eşitlik ile özgürlük arasında bir gerilim öngörülüyorsa ve gerilim bir çatışmaya dönüşmüşse ütopya tercihini eşitlikten yana yapar (Yalçinkaya, 2004: 191-192).

Her uğraşta (aile yaşamında, dinlencede, sanatta, işte, siyasette) herkes iyi yaşamı sürebilecekti. Bu surette More "aklı demokratikleştirdi" Akılcı yaşam Devlet'te

(Platon) ancak bir azınlık için olanaklıdır. Modern ütopyada ise herkese açıktır. Bu, ille de "herkesin ütopyada felsefe yaptığı" anlamına gelmez (Kumar, 2005: 83).

Kent ütopyaları yani insanların kentlere dair umut, beklenti ve düşleri neredeyse ilk kentler kadar eskidir. Bu çerçevede başlangıçta "her kentin özünde bir miktar ütopya olduğunu kabul etmek gerekmektedir." (Yüksel, 2012: 11). "Ütopyalarda kent ideal yaşam, ideal toplum, ideal yönetimin gerçekleştiği mekân olması açısından önemlidir." Kente bakış ütopyalarda farklı farklı dönemlerde birbirinden ayrılmıştır. "Ütopyaları insanları iyileştirebilme olasılığı için bir araç olarak görenler kentin ideal biçiminin toplumu ve sosyal yapıyı şekillendirdiğini, onları da idealize ettiğini kabul etmişlerdir. Kimi dönemlerde ise ideal toplumun kendi ideal mekânını yarattığı kabul edilmiştir" (Yüksel, 2012: 11). Öte yandan, "ütöpik kent bir yandan ortaya çıktığı dönemin yasal, yönetsel, sosyal, ekonomik ve çevresel izlerini taşıyarak ütöpik/ideal toplumun şekillendirdiği mekânı sahibinin vizyonu/ufku doğrultusunda imgeler" (Yüksel, 2012: 11). Kentler, ütopyalarda gerçeklik amacı doğrultusunda kullanılmaktadır. Ütopyalar mesajlarını güçlendirmek, okuyucunun hayalinde canlandırarak daha çekici ve inandırıcı hale gelmek için mekânsal olgulara ihtiyaç duymaktadır. Böylece kentler "ideal toplumu yaratan ya da ideal toplumun yarattığı mekânsal izdüşümler haline dolayısı ile ütopyaların önemli bir bileşeni haline gelmektedirler"(Yüksel, 2012: 11-12). Kent ütopyalarını ele alan eserler analiz edildiğinde, ütopyalarda kentlerin iki şekilde ele alındığı görülmektedir.

İlkinde kentler edebi eserlerde yazar tarafından hayal edilen mutlu toplumun yaşadığı yer/mekân olarak karşımıza çıkar. İkincisinde ise kentin kendisi bizzat bir ütopya olarak tasarlanmış ve kurgulanmıştır. Antikçağdan günümüze ideal kent arayışı ütopyalarda olduğu kadar gerçekliğin içinde de farklı yönlerde gelişmiştir (Yüksel, 2012: 12).

2.DARÜRRAHAT MÜSLÜMANLARI VE ÜTÖPİK EĞİLİMLER

Romanın yazarı olan İsmail Gaspıralı (1851-1914) Kırım Türkleri'nden büyük fikir adamı, yazar, edebiyatçı, gazeteci, yayımcı, eğitimci, belediye başkanı, "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" sözünün sahibidir. Gaspıralı'nın edebiyatçı yönü biraz unutulmuştur (Akpınar, 2005a: 16-62).

Her ne kadar ütopyanın tam bir tanımının yapılmasında kimi güçlükler bulunmasına karşın ütopyalarda "genel olarak" bulunan özelliklerden hareketle Darürrahat Müslümanları eserinin bir kent ütopyası olup olmadığını tespit etmeye çalışacağız.

Bu eser bir öykü karakteri taşımaktadır. Taşkentli Molla Abbas adlı kahramanın Avrupa ve Afrika'daki maceralarını, seyahatlerini konu alan eserler kaleme almıştır. Bir seri oluşturan bu eserler: Frengistan Mektupları, Darürrahat Müslümanları, Sudan Mektupları, Kadınlar Ülkesi, Molla Abbas Fransevi'ye Tesadüf - Gülbaba Ziyareti. Bu eserlerin hepsi ortak bir kahramana sahiptir. Tercüman Gazetesi'nde Molla Abbas Fransevi imzasıyla ilk defa Frengistan Mektupları yayımlanır. Daha sonra "bu eserin baş kısmı kısaltılır, Molla Abbas'ın İspanya'da

Endülüsteiki seyahati genişletilerek Darürrahat Müslümanları" adını alır. Frengistan Mektupları'nın henüz Tercüman Gazetesi'nde tefrika edilmesi bitmeden 1888 yılı sonuna doğru 41. sayıda eser ayrı ayrı fasiküller halinde basılmıştır. Taşkentli Molla Abbas'ın ülkesinden ayrılıp Fransa'ya kadar gelmesi ve Avrupa, özellikle Paris'teki izlenimleri Frengistan Mektupları'nın 5 Aralık 1887 tarihli 35. sayısına kadar devam eden tefrikalarında anlatılır. Molla Abbas'ın İspanya seyahatine çıkması ve burada başına gelenler ise 35. sayıdan sonraki tefrikalarda anlatılır. 1906'da bağımsız bir eser olarak bastıracağı ve adına da "Darürrahat Müslümanları" koyacağı bölüm de budur. Frengistan Mektupları'nın 2. kısmı diyebileceğimiz Darürrahat Müslümanları 1889 yılının 15. sayısına kadar tefrika edilip tamamlanır. İsmail Bey, Frengistan Mektupları'nın baş kısmını özetleyerek, sadece Endülüs seyahatini içeren kısmını 1895 yılında 9. sayıdan sonra "İlave-i Tercüman"larda yeniden tefrika etmeye başlamıştır. Bunun nedeni, büyük ihtimalle Endülüs Müslümanları ile ilgili kısmın okuyucular tarafından çok daha fazla beğenilmiş olmasıdır. Eserin yeni versiyonunun Osmanlı okuyucuları için özellikle kaleme alındığı tefrikada "Naşir" imzasıyla yer alan açıklamadan anlaşılmaktadır. Nitekim Rusya içinde dağıtılan Tercüman Gazeteleri'nde "Darürrahat Yaki Acaib Diyar-ı İslâm" adıyla "İlave-i Tercüman"da tefrika edilen bu eser bulunmamaktadır. Bu tarihlerde, büyük ihtimalle Tercüman Gazetesi'nin Türkiye ve Rusya için ayrı ayrı baskıları vardı.

İsmail Bey, 1895'te Frengistan Mektupları'nı yeniden yayımlarken, Molla Abbas'ın Frengistan'da yaşadıkları büyük ölçüde kısaltılmış, Endülüs'te "gizli bir vadiye yaşayan Müslümanlar" arasında yaşadıklarını genişletmiş, esere yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bundan dolayı 1895 yayımını "Darürrahat Yaki Acaib Diyar-ı İslâm" olarak değiştirir. 4. defa eserin yayımı yine Tercüman sayfalarında. Bu defa da adı Darürrahat Müslümanları'dır. Bu nüsha 1903-1905 yılları arasında tefrika edilmiştir. 1906 yılında eserin 5. baskısı bu defa kitap halinde yapılır. "Kitabın bu 5 nüshası arasında dil açısından farklılıklar vardır". Bazı kelime ve ifadeleri İsmail Bey'in değiştirdiği açıkça görülür. O'nun dil anlayışındaki gelişmeyi; "Türkiye Türkçesi ile Kuzey Batı Türkçesi arasındaki tavrını bu kelime değişiklikleri açık bir şekilde gösterir." İsmail Bey bütün bu nüshalar üzerinde bazen ufak bazen de önemli değişiklikler yapmıştır. Tatarca özellikler 1887-1888'deki 1. nüshada sonrakilere göre daha çoktur. "Memalik-i Osmaniye"deki okuyucular göz önünde tutulduğu için özellikle 4. nüsha Türkiye Türkçesi'ne oldukça yakın bir dile sahiptir.

Sudan Mektupları, Frengistan Mektupları ve Darürrahat Müslümanları'nın şeklen devamıdır. Kadınlar Ülkesi ise Sudan Mektupları'nın şeklen devamıdır. Molla Abbas Fransevi'ye Tesadüf - Gülbaba Ziyareti eseri bunları takip eder. Bu eserlerin, aynı kahramanların başından geçen ve birbirini takip eden olaylar nedeniyle bir roman bütünlüğünü gösterdiğini söyleyebiliriz. Bunlardan başka İsmail Bey'in Arslan Kız, Gün Doğdu gibi birkaç hikâyesi ve henüz tam belirlenmemiş bazı küçük hikâyeleri

vardır. "Molla Abbas Fransevi" imzasıyla İlave-i Tercüman nüshalarında çıkmış Dikbaş Kız ve Dragonlar Kızı gibi küçük hikâyeleri de vardır. Ancak bunların her ikisi de yarıda kalmıştır. Ayrıca imzasız olarak yayınlanmış birçok yazısı vardır. Bütün bu eserler Gaspıralı'ya "bir roman ve hikâye yazarı sıfatını da kazandırmaktadır." Bu açıdan ihmal edilmiş bir yazardır (Akpınar, 2005b: 64-71).

Eleştirel ve muhalif bir yapıdadır. Frengistan Mektupları'nda, medresede iyi bir öğrenim gören ve zengin bir tüccar çocuğu olan Taşkentli Molla Abbas¹'in gözüyle, yani Müslüman bir Türk'ün gözüyle Avrupa ve özellikle Fransa'yı anlatmıştır:

İslâm-Türk terbiyesiyle yetişmiş bir Türk'ün gözüyle Batı medeniyetine, Batı'nın sosyal, siyasi hayatına bakma imkânı verdiği gibi; bu kahramanın karşılaştığı Batılı insanlar vasıtasıyla da Doğunun ve Türk-İslâm dünyasının çeşitli kusurlarını ve eksikliklerini dile getirme fırsatı verir (Akpınar, 2003: 184-187).

Gaspıralı, bu eserinde Molla Abbas vasıtasıyla, Tercüman'da kendi imzasıyla açıkça okuyucularına söyleyemediklerini, dolaylı olarak söyleme imkânı bulmuştur. Çünkü, 1880'li yıllarda Tercüman'ı okuyanların çoğu dini öğrenim görmüş kimselerdir. Bunların da büyük bir kısmı din adamları, medrese öğrencileri, tüccarlar ve o dönemde sayısı çok az olan öğretmenlerden ibarettir (Akpınar, 2003: 184-187). Bu yüzden Gaspıralı,

Özellikle modernleşme, Türk-İslâm cemiyetinin kusurları konusundaki bazı düşüncelerini açıktan açığa söyleyip henüz "kitap okumaya alışmamış" toplumu güçlendirmek, incitmek istemezdi. Çünkü yapmayı tasarladığı reformlar için ulemanın, din adamlarının, aydınların, öğretmenlerin ve özellikle de tüccarların desteğine ihtiyaç duyuyordu (Akpınar, 2003: 184-187).

Molla Abbas imzası, ona, "açıktan açığa yazılarında dile getirmekten kaçındığı bazı problemleri, İslâm cemiyetine yöneltilmiş bazı sert tenkitleri roman, hikâye ve fikir eseri görünümünde açıklama imkânı vermiştir." Bu açıdan bu eserler, Gaspıralı'nın "fikir dünyasının anahtarlarını" taşımaktadır. Çünkü bu romanda Molla Abbas ve diğer kahramanların dilinden birçok düşüncesini çok daha açık ve etkili bir şekilde dile getirmiştir (Akpınar, 2003: 184-187).

Darürrahat Müslümanları'nın başlangıcında Endülüs Müslümanlarının tarih ve medeniyetleri hakkında çok geniş bilgi verir. Daha sonra ise Molla Abbas'ın gözlemleriyle Endülüste gizli bir vadede yaşayan "çok bilgili, yüksek medeniyete sahip Arap Müslümanlarının hayatı, medeniyeti" anlatılır. Eserin bu kısmında ideal Müslümanların gözüyle gözüyle yani gizli ülkede yaşayan Endülüs Müslümanlarının bakış açısıyla Avrupa ve Doğu (özellikle Türkistan) alemi çok açık ve sert bir biçimde eleştirilmiştir. Gaspıralı, böylece "ideal İslâm" karşısında Müslümanların, Türk aleminin ne kadar yanlış ve zavallı bir hayatı bulunduğunu açığa çıkarma olanağı bulur. Bu eserde, "Endülüs Araplarının temsil ettiği ideal İslâm anlayışının ışığında,

¹ İsmail Bey, "dönemin şartları gereği birçok yazısında açıkça ismini kullanmamış zaman zaman bazı takma adlardan yararlanmıştı." (Akpınar, 2005b: 64). Kendine takma ad olarak "Molla" kelimesini seçtiği anlaşılmaktadır. "Önce 'Küçük Molla' sonra 'Genç Molla' ve nihayet Frengistan Mektupları ve diğer bazı eserlerinde yaygın olarak kullandığı 'Molla Abbas Fransevi' imzası gibi." (Akpınar, 2005c: 13). Molla Abbas Fransevi, onun en çok kullandığı adlardan biridir.

Müslümanların-Türklerin sıkı sıkıya tutunduğu ve korumaya çalıştığı 'dini-ahlaki değerlerin', bazı kanaat ve adetlerin ne derecede İslâma uygun olduğu tartışmaya açılır." (Akpınar, 2003:188).

Eserde tarihsel öğeler mevcuttur. Darürrahat Müslümanları'nda Molla Abbas kendi ifadesiyle "mukaddes topraklarda"dır. Gelişmiş bir İslâm medeniyeti meydana getiren Endülüslülerin burada yaşamasından dolayı Molla Abbas bu toprakları kutsal olarak nitelendirir. Batı Medeniyeti'nin kökeninin Endülüs toplumunda yattığına bazı Müslüman düşünürler inanmaktadır. "Endülüs'ün İspanyollar tarafından alınması ise, İslâmî düşüncede kayıp topraklar düşüncesinin doğmasına neden olmuştur." Darürrahat Müslümanları'nda İsmail Bey Endülüs tarihini uzun uzadıya anlatır. İki açıdan bu durum önemlidir. a) Gaspıralı'nın bilgi verme uğraşının bir işareti olabilir. Unutulmamalı ki Gaspıralı aynı zamanda bir gazetecidir. b) Gaspıralı'nın Endülüs'e verdiği önemin bir göstergesidir.

Yazar, "sa'y" ve "gayret" in Endülüs'ün gelişmesinin nedenleri olduğunu savunmaktadır ve bunlar üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla "toplum ilerlemek için göstermesi gereken emeğe ve gayrete" gönderme yapar. "Sa'y ve gayretle mamur bir ülke yaratan Müslümanların kültürünün, Endülüs'ün fethiyle bozguna uğratıldığı belirtilir." Örneğin İspanyollar tarafından 600.000 cilt kitap bulunan kütüphaneler yakılmıştır (Tunç, 2012: 154).

Bahsi geçen nedenlerden ötürü Darürrahat Müslümanları'nda olayların geçtiği mekân olarak Endülüs'ün seçilmesi tesadüfi değildir. Çünkü İsmail Bey, daha önce ideale yakın bir İslâm Medeniyeti'nin Endülüs'te kurulduğunu bilmekte ve inanmaktadır. Endülüs'te Molla Abbas vasıtasıyla ideal bir Müslüman-Türk devletinin çerçevesini çizer. Bu şekilde Gaspıralı Endülüs'ün gelişmiş İslâm Medeniyeti'ne ütopyik ülkesini eklemeye çalışır (Tunç, 2012: 154).

Kurtuba kenti 900'lü yıllarda altın çağını yaşayarak Avrupa'nın en büyük sanat ve bilim merkezi haline geldi. "Bu tarihlerde Orta Avrupa'daki kentler tahta kulübelerden oluşurken, 500 000 nüfuslu Kurtuba'da halk, kanalizasyona, sokaklarında ışıklandırma sistemlerine ve kamu hizmetinde 300 hamama sahipti" (Karlsson, 2000: 231)². Kentte ayrıca 200.000 ev, 17 üniversite ve 70 halk kütüphanesi vardı. Kurtuba, İstanbul ve Bağdat ayarında medeni bir kentti. Endülüs kentlerinde şehirlerinde "Sokaklar taş döşeliydi, bugünkü gibi kaldırımlar vardı ve geceleyin de aydınlatılırdı. Aralıksız uzanıp giden binaların önünden, sokak lambalarının ışığında on kilometre yürümek mümkündü. Arap mühendisler Guadalquivir nehri üzerinde onyeddi kemerden meydana gelen bir köprü yapmıştı. I. Abdurrahman'ın ilk işi su yolu yaparak Kurtuba'da, evlere ve bahçelere bol su getirtmek olmuştu" Saragossa ve

² Karlsson, Ingmar, İslâm ve Avrupa İnanç Ayrılığı – Yaşam Birliği, Cem Yayınevi, Türkçesi: Gülseren Ergün, 2. Baskı, Eylül 2000.

Sevilla (İşbiliye) gibi kentler de kültür ve bilim merkezi olmaları sebebiyle İslâm hakimiyeti devrinde bütün dünyaca tanınan kentlerdi. Tarih, coğrafya, astronomi, matematik, tıp, botanik, felsefe gibi bazı ilim dalları Endülüs'te gelişmişti (Akçadereli, 1993)³.

Devrimci hatta yıkıcıdır. Serdar Musa, Gırnata şehrinin, Elhamra Sarayı'nın İspanya Kralı Ferdinand'a teslim edilmesine karşı çıkmış. Vasiyette bulunup, düşmanla çarpışarak şehit olmuştur. Saltanatın bırakılması ve şehrin teslim edilme kararı üzerine Serdar Musa'nın evinde dost ve ona tabi olanlardan kadın ve erkek 140 kişi toplanmış. Bunların her biri mümkün kadar kitap, çeşitli alet ve eşya alıp merhum Musa'nın nasihatine uyarak, gece vakti yurdu terk edip Elhamra Sarayı'nın altındaki tünelden Darürrahat'a gitmişlerdir. Dolayısıyla dağlar arası Darürrahat adı verilen İslâm toplumu Baba Seyid Musa'nın akraba ve dostlarından oluşmuş halktır (Gaspıralı, 2005: 199-202). Her şey geride bırakılıp sil baştan bir hayat kurulmaya çalışılmıştır.

İdeal sistem farklı bir yerdedir ve mekânsal olarak dışa kapalıdır. Mekânı geniştir, fakat sınırsız değildir. Elhamra Sarayı'na gidişle beraber romanın ütöpik yapısı da ortaya çıkar. Kimse Darürrahat'ı bilmemektedir. Ütöpik mekânların nitelikleri ile bu özellikler paraleldir (Tunç, 2012: 155). Darürrahat, Siyera Nevada dağları arasında dört tarafı geçilmez dağlar ile kuşatılmış bir alandır (Gaspıralı, 2005: 241). Bu alan yürüyerek ve at ile geçilemez. Bu karlı dağların altından tünel kazılarak yolu açılmıştır (Gaspıralı, 2005: 197). Gırnata şehrinde üç – dört saatlik bir mesafedir. Ülkeye Molla Abbas haricinde şimdiye kadar hiç kimse gelememiştir. Çünkü yolu yoktu ve geçtikleri gizli geçiti de kimse bilmemektedir (Gaspıralı, 2005: 188-190). Herhangi bir ülke ile ihracat ve ithalatları olmadığından dolayı az miktardaki para ticaret için yeterli olmaktadır (Gaspıralı, 2005: 217). Türkistan hesabına göre (?) ülkenin boyu 3 saatlik, eni 2 saatliktir (Gaspıralı, 2005: 194).

Ziyaretçi, hem kendisinin hem de eski toplumun az gelişmişliği üzerinde düşünceye dalar. Molla Abbas, 15 sene kadar Arapça tahsili yapmış olmasına rağmen Arapçasının Türkistan için yeterli olacağını düşünürken, Darürrahat'ta “mollalığın akça etmeyeceğini” bilerek hayli rahatsız olmuştur. Bu ülkenin kadınlarının da ilim ve fen de üstat olduklarını düşünmektedir (Gaspıralı, 2005: 232).

Ziyaretçi kendi toplumuna – rüyada ya da gerçekte kabusvari – döner. Molla Abbas'ın ülkeden çıkması için izin verilmesinin ardından taş bir binaya götürülür. Burada bir odaya kapatılır. Sadece ziyaretçileri geldikçe çıkmasına izin verilmektedir. Arkadaşları ile vedalaştıktan sonra yediği yemekten sonra bayılıp kalır. Uyandığında kendisini Gırnata'da Ogustin hastanesinde bulur. Kendini bilmez bir şekilde Elhamra civarında bir dağda bulunmuştur. “Anladım ki hiç bir türlü, hasta değil imişim. Frenklerin bilmediği bir nesne ile bayılıp, uyuklatıp Darürrahat'tan dışarı çıkarıp

³ Akçadereli, Salih, “Endülüs İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Tesiri”, Sızıntı Dergisi, Sayı: 168, Ocak 1993, <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/endulus-İslâm-medeniyetinin-avrupaya-tesiri.html>

bırakmışlar. Mariz olsam tabip, ne olduğunu bilir idi..." diyerek durumunu özetlemektedir (Gaspıralı, 2005: 266-268).

İnsanın özsel olarak iyi olduğu ama başka bazı faktörler nedeniyle bunu yitirdiği ve insanın doğasının biçimlendirilebilir bir özellik taşıdığı vurgulanır. Darürrahat'ta "yalan söylemek" en büyük suç olarak görülmektedir. Yalancı hapsedilmektedir. Ancak bu hapisane açık durmaktadır. Yani kapalı bir mekânda tutulmamakta fakat etrafında bin kişi olsa da cezaya alan kişi ile bir kişi bile konuşmamaktadır. Hatta eşi bile "tövbe edip temizleninceye" kadar suçlu kişiden uzaklaşmakta babasının evine dönmektedir. Özetle ülkede ne hapisane gibi bir alana ne de "kamçı vurmak" gibi cezalara rastlanmaktadır.

Kabahatli düzeline kadar kendi isteğiyle ülkenin uzağında "özel daireye" çekilip, ibadete, hizmete, ders çalışmaya ve ahlakını düzeltmeye gayret eder, sonra geri gelir ve topluma kabul edilir. İkinci defa nefesine ve şeytana boyun eğmez. Ahlakının kuvveti hep esenlik yolunu gösterir. Ülkede bir kişi haricinde son dört yılda kabahatli kimse görülmemiştir. Bu kişi ise gençlik yıllarında genellikle halsiz ve hasta olup bundan dolayı da yeterince terbiye ve tahsil görememiş biridir (Gaspıralı, 2005: 218-223).

İyi bir toplumun ancak bütünsel nitelikte bir mutluluk ile sağlanabileceği görüşüdür. Darürrahatta yaşayanlara göre, insanlar güzel ahlaklı ve güzel huylu iseler "cemiyet ve heyetleri ömürlü ve devamlı olup terakki eder (ilerler), selâmet ve saadet-hâl (güvende ve mutlu) olurlar". Ancak tersi durumda "içten çürümeye başlamış elma gibi, derece derece dağılıp, inkiraz olmaya (yıkılmaya) yol tutar." Önceden efendi olanlar bugün kul ve hizmetçi olurlar (Gaspıralı, 2005: 195-196).

Bahadırlar yerine korkaklar yetişir; ehl-i insaf postuna (insafıların yerine) alçaklar geçer; perde-i cehalet ulemayı setreder (cehalet perdesi âlimleri öner); tembellik, gayreti zapteder. Bu hâle yetişen halk ağlasın; kanlı yaşlar döksün! Ahiri (sonu) harap ve ve ayançtır (acınacak hâldir) ki kar topu gibi eriyip, dağılıp gidecektir! (Gaspıralı, 2005: 195-196).

Akılcı yaşam modern ütopya da herkese açıktır. Akıl, Allah'ın insana verdiği sonsuz derecede büyük hikmetidir. Akıl gücü ile denizler kolay geçilip, yer altında korunan ve gizli olan nesnelere keşfedilip dışarı çıkarılmaktadır. Hatta akı "kutsal güç" olarak görmektedirler. Bu güç ile ayrıca hastalıklara ilaç ve çare bulunmaktadır. Bilgi ve uzmanlıkta güçlendirilen aklın insan için "mutluluk ve talih kaynağı" olduğuna inanmaktadırlar (Gaspıralı, 2005: 208-209).

Geleceğin kestirilebilir olduğu inancı mevcuttur. İbni Mervan, gerçekleşme zamanından 100 sene önce Rusya tarafından Türkistan ve Hokand ülkelerinin zapt edileceğini biliyor idi. Geleceği öngörebilmek için bilim öğrenmenin, anlayışı genişletmenin ve basiretin önemine vurgu yapılmaktadır. Alsas Loren (Alsace-Lorraine) bölgesinin

Fransa ve Almanya arasında savaş nedeni olacağı da ayrıca belirtilmektedir (Gaspıralı, 2005: 235-238).

Ütopyanın temel amacının insanın yeryüzündeki refahı olduğu vurgulanır. İspanyol zulmünden kaçarak, Gırnata'dan ayrılp, Siyera Nevada dağları arasında dört tarafı geçilmez dağlar ile sarılmış meydana yaşamaktadırlar. Zulüm görmeyeceklerinden emin oldukları için sözü edilen meydana "Darürrahat" (rahat ülkesi) demişlerdir (Gaspıralı, 2005: 241). Topluluktan bahsederken "bahtiyar"lığına özellikle vurgu yapılmaktadır (Gaspıralı, 2005: 188). Diğer vurgulanan özellikleri ise ülkede "zulüm, keder, gam ve kaygı" olmamasıdır (Gaspıralı, 2005: 254).

Adil bir biçimde yönetim vardır. Ülkenin nüfusu 300.000 olup, 40 büyük köy ile kentten oluşmaktadır. Seydi Musa'nın silsilesinden gelen emirler, ülkeyi gayet akıllıca ve adaletle idare edip, ilim ve hizmete gösterdikleri rağbet ve gayret ile herkese örnek ve ibret olmaktadır (Gaspıralı, 2005: 245).

Darürrahat eşitlik temelini İslâm ülkesi olmasına oturtmaktadır. Buranın sınıf sınıf, bölük bölük ahalisi yoktur; herkes eşittir. Birbirlerinden ancak doğal yetenek veya kazandıkları ilim ve nam ile farklı olurlar. "Bu bir diyardır ki yahşilik en büyük sermaye; insaf en büyük ilim ve hüner itibar olunmuştur."

Bu halde kadınlar ve erkekler iki bağımsız sınıf oluşturmaktadır. Birbirlerini tamamlamakta ve düzeltmektedir. Kadın ve erkek arasındaki ilişki de "akt ve şarta" bağlıdır. Kadınlar mal gibi alınıp satılmaz veya esir gibi kocaya verilmez. "Er ve kadın, iki taraftır ki maişetleri (yaşamları) cebr, zor ve insafsızlıktan uzak olup, yalnız yekdiğerine muhabbet, birbiri ile ünsiyet (arkadaşlık) ve hukuk üzere bina olunmuştur." (Gaspıralı, 2005: 257). Ülkede kul ve hizmetçi yoktur. "Usul ve nizamlarına" göre bunlara ihtiyaç dahi duyulmamaktadır (Gaspıralı, 2005: 248).

Ütopyaacıların teorilerini diğerlerinden ayıran ve onları bir araya getiren, "az çok sabit bir maddi bolluk, toplumsal kaynaşma ve bireysel tatmin sağlamanın önünde insani, toplumsal veya doğal herhangi bir engel bulunmadığını farz etmeleridir." (Kumar,2005: 51). Molla Abbas için bile gerekli ve ihtiyaç dahilinde olan her şey verilecektir. Onun için sabanlık (tarla; ekin yeri) ve bostanlık belirlenmiştir (Gaspıralı, 2005: 248).

Filozof krallar vardır. Ütopya ülkesi yetkili ve bilgili bir kral tarafından kurulmuştur. Ülkenin Ali isminde, Baba Musa silsilesinden gelen bir emiri, yöneticisi vardır. Ülkenin yönetimi, hukuk ve kanunları, şariat ile sağlam akıl ve toplumun genel kabüllerine dayanmaktadır (Gaspıralı, 2005: 206). Emir Ali'nin annesi Zehra Sultan da çok önemli işlerde bulunmuştur. Gazellerden bir divan ve bir felsefe dergisine sahiptir. Nüfuz ve gayreti ile kızlar için yüksek okul ve kız öğretmen okulu açtırmıştır (Gaspıralı, 2005: 245). Ülkede önemli ve büyük işler, meseleler olduğunda her köyden bir alim ya da aksakal Emir tarafından davet edilmekte ve divanhanede toplantı yapılmaktadır (Gaspıralı, 2005: 255).

Anayasaları yazanlar (ideal yasa koyucular) bilgelendir. Siyasal birliği ada halkı kurmamış olsa bile, rasyonel oydaşma ve rıza ile bütüne dahil olmuşlardır. Bu ülkede

yaşamalarının dolayısıyla mutluluklarının ve rahatta olmalarının sebebi olan Baba Musa 2075 yılı olmadıkça bu mekândan çıkmamalarını vasiyet etmiştir. Ayrıca bir vasiyetname de bırakmıştır. Onun emir ve vasiyeti Darürrahat'ta yaşayanlar için kanundur ve saygı değerdir. Ancak vasiyetnamede ne yazdığını bile yoktur. Vasiyetname sene 1500'de (Milâdî: 2075) açılıp okunacağı ve o zamana kadar Darürrahat'tan çıkmayacakları kâğıt üstünde beyan olunmuştur; ama, içinde ne yazmaktadır hiç kimse bilmemektedir. Vasiyetname 40 mühürlü olarak 40 kilit altındadır. 40 anahtarda 40 imama emanettir. Ülkede 40 köy ve cemaat (toplum) ve bir kent bulunmaktadır. "Her cemaatin bir İmamı olup, her birinde bir açıkçı (anahtar) ve mühür vardır" (Gaspıralı, 2005: 206-207).

Bu İslâm toplumu başlangıçta Seydi Musa'nın akrabasından Seydi Yakup hazretlerini kendilerine emir ve nazır ilan edip yaşlılardan ve alimlerden 6 kişilik özel bir meclis seçmişler. Muhacirlerin her biri bir alim ve üstat olup aralarında usta bahçivanlar, doktorlar ve mühendisler varmış (Gaspıralı, 2005: 241-242).

İç ve dış mekânların ayrıntılı betimlemesi yapılmaktadır. Evler bahçeli ve letafetlidir. Evlerin yol tarafı gül bahçelik ve tunç parlaklığındadır (Gaspıralı, 2005: 234). Evin etrafı her mevsim türlü türlü çiçeklerle donatılır. Bahçeler kuşla doludur. Kuş tutmak veya avlamak adet değildir (Gaspıralı, 2005: 206-207). Kentte muntazam yollar olduğundan bahsedilmektedir. "İki taraftan taş kaldırımlar ve bunlar boyunca demir parmaklıklar ve bunların arkasında gül bahçeler ve güzel güzel haneler ahalinin zevk ve rahatına" tercüme olmakta ve nakletmektedir (Gaspıralı, 2005: 232)

Caminin tasviri de ayrıntılıdır.

Meydana tüşüp cami-i şerife yakın vardıkça hayret ve ferahım artıyor idi. Ne acaip bina, ne hoş şekil, ne üstatlık idi! Minaresi çarkdan çıkmış gibi ve ince, taşlarına oyulmuş nakış ve çiçekler emsalsiz bir şeyler idi. Cami ve minaresi ak mermerden ve etrafında olan havlusu kara mermer direkler üstüne bina olmuş idi ki âciz gözlerim bakıp şaşıp kaldılar. . . Mescidi bina etmiş (eden) üstat yalnız binayı murat etmemiş zannettim... İslâmiyeti beyan etmiş. Ululuğu derecede sade ve sadeliği derecede uluğ bir bina inşa etmiş; ama, nasıl bina etmiş! Umumu ve hisseleri bir mahirlik ile yasalmış (yapılmış) ki bir cik (açık, çatlak) ve ara görülmeyip, mescid ve minaresi bütün bir mermerden kesilmiş idi! (Gaspıralı, 2005: 232).

Kentte bulunan "pazar meydanından", "Abdurrahman-ı Salîs (üçüncü Abdurrahman) meydanından" ve bunları birbirine bağlayan yoldan da ayrıca bahsedilmiştir (Gaspıralı, 2005: 217).

Ortak yaşam mevcuttur. Ortak yaşam alanı olarak pazar görülmektedir. Pazardaki dükkanların çoğu gıda maddeleri satmaktadır. Bir iki dükkanda ise altın eşya ve ziynet eşyası satılmaktadır (Gaspıralı, 2005: 217).

Tek tip geometrik plan bulunmaktadır. Darürrahat'ta 300.000 kişi yaşamaktadır. 40 büyük köy ve 1 kent vardır (Gaspıralı, 2005: 245). Köyler camiiyi merkeze alan ve geometrik bir yapıdadır.

Büyük harman gibi tökerlek (yuvarlak) bir meydan (daire), üyütme (öğütülmüş, ezilmiş) bir ecza ile töşelmiş (madde ile döşenmiş). Toz, balçık ve çöplüğün cismi ve namı yok gibi ve meydanın ortasında büyük taş cami, bunun bir tarafında medresehane ve ikinci tarafında meclis ve divanhane (mahkeme)... Caminin etrafı kart kart (oldukça yaşlı) hurma ağaçları ile ve meydanın etrafı tös tökerlek kuşaklanmış (yusuvarlak kuşatılmış) gibi bağ ve bahçeler ile çevrilmiş idi. İşbu bahçeler içinde bir bir haneler ve yurtlar (evler) bina olunmuş; biri birinden ve camiden cümlesi (hepsi) bir karar mesafede... Anlaşıldığına göre her biri hesap ve ölçü ve nizam boyunca yasalmış (ölçü ve kurala uygun olarak yapılmış); hepsi taştan ve hoş-güzel şekilde olarak bahçeler içinde meydana ve cami-i şerife doğru bakıp turalar idi (bakıp duruyorlardı) (Gaspıralı, 2005: 207).

Eğitime çok önem verilmektedir. Sekizden on iki yaşına kadar ne kadar çocuk var ise, hepsi okula gider. İlköğretim 4 senedir. Erkekler ve kız çocuklar ayrı okurlar. Erkek çocuklar ilköğretimde matematik ve din öğrenirler. Sonra ziraat bilimi ve buna dair fizik ile kimya konuları okurlar. Köy hayatı ve yaşam için gerekli olan hüner ve zanaatları uygulamalı olarak öğrenirler. Kız çocuklar ise okulda öncelikle okuma yazma öğrenirler. Bundan sonra ev yönetimi bilgisi dikiş, nakış ve annelik için gereken ölüde tıp ve sağlık bilgileri öğrenirler (Gaspıralı, 2005: 212). Yüksek okul ve kız öğretmen okulu da vardır. Bu iki okuldan üstat öğretmenler ve iyi ev hanımları yetiştirilmektedir (Gaspıralı, 2005: 244).

Kız okulları erkek okullarından az olmayıp, ancak tahsil ettikleri bilim, teknoloji ve sanat kadınlığa lazım olan bilgilerden ibaret olup, pedagoji, tıp ilmi, hukuk ilmi alanında kadınlar erkekler kadar gayret etmektedirler. Kadınların mahkemelerde de etkisi vardır. Kadı kadınlar mevcuttur (Gaspıralı, 2005: 256).

Asabelik⁴, boşanma ve karı-koca arasında ortaya çıkan bazı iddialar ve erkeklerle olan davalar sıradan kadı tarafından mahkeme huzurunda bakılır ise de uygulanmadan önce karar ve duyuru kadı kadınlara yollanıp temyiz olunmaktadır. Bunun amacı kadınların haklarının korunmasıdır (Gaspıralı, 2005: 256-257).

Kadın kadınların işine âlimelerden müteşekkil (oluşan) ve Hatice Banu'nun riyasetinde (başkanlığında) olan meclis nezaret ediyor (bakıyor) imiş. Erler ile kadınların hâl ve hukukları (hakları) şu derece muhafaza olunup (korunup) adalet ve insaf üzere bina olunmuştur ki Darürrahat Müslimleri, bizim Türkistan kadını gibi dile malik (sahip) bir hayvan olmadığı gibi, Frengistan kadını gibi edepsizlik aleti dahi değildir (Gaspıralı, 2005: 256-257).

Medrese üç şubeye bölünmüş olup, biri din bilimleri ve felsefe şubesi, biri matematik bilimleri ve fizik şubesi, diğeri ise siyasi bilimler ve millî yönetim şubesidir (Gaspıralı, 2005: 263).

⁴ “Şer'i kanunlarına göre mirastan birinci derecede pay alamayan uzak akraba.” (Gaspıralı, 2005: 256-257).

Her işlerini çok büyük bir hüner ve kolaylıkla yerine getirmektedirler. Bir kişi on kişinin işini eda edebilmektedir. Ülkeye geldiklerinde buranın meydan ve çimenliğinin genel olarak bataklık ve sazlık olduğunu görmüşlerdir. Sazlık ve bataklıktan ötürü havası zehirli olup muhacirlerin bir kısmı bundan dolayı sıtma hastalığına yakalanmıştır. Sonrasında topluluğun bilginleri, bilgeleri fikir alışverişinde bulunarak tedbir almışlardır. Bütün topluluk buraları ıslah etmek için büyük bir işe girişmiş, genç ve yaşlı, çoluk çocuk herkes haline, kudretine göre işe tayin olunup, ancak en çaresiz ve halsiz olanlar evlerinde kalıp, yemek pişirmek ile meşgul olmuşlardır. Dolayısıyla herkes çalışmıştır (Gaspıralı, 2005: 242-248).

Bu ülke hususi geçim ve medeniyet dairesinde bulunmaktadır ve bunların geçim ve medeniyetleri huzurunda “Türkistan bedevi, Frengistan⁵ alçak derecelerde” kalmaktadır. (Gaspıralı, 2005: 222).

Demiryolu mevcuttur ve trenler elektrikli. Darürrahat'ta bütün yerleşim yerleri birbiri ile demiryolu ve telgraf benzeri telefon ile bağlıdır. Bu ülkede at ya da at arabası yoktur. At ve öküzün yaptığı işi su ile elektrik kuvvetine dayanarak yapmaktadırlar. Darü's-saadette yani ülkenin başkentinde dahi kent içi ulaşım da araba ve fayton yoktur. Herkes gideceği yere yürüyerek gitmektedir (Gaspıralı, 2005: 213-250).

Kent ve ülke geceleri elektrik ile aydınlatılmaktadır. Ancak bu yollarda fener olması şeklinde değildir. İçinde çıra, mum veya yağ olmadan kendiliğinden yanan fenerlerden bahsedilmektedir. Bunlar şarj olabilmekte ve sensörlüdür. Kağıtları kendileri bitkilerden yapmaktadırlar. Kitaplar basılıp herkese ücretsiz verilmektedir. Yaptıkları makineler ile yumurtadan tavuksuz civciv çıkarırlar. Isınma ağaç ve odun yakmak biçiminde değildir. Yazda hava ısınca onu istedikleri derecede serin ederler. Kentten kente telgraf olduğu gibi, bu ülkede evden eve telefonlar yapılıp, bölmeden çıkmayıp söyleyip, anlaşabilmektedirler (Gaspıralı, 2005: 191-261).

Mektup kabı kullanılmamaktadır. Buna gerek olmadığına inanmaktadırlar, çünkü aralarında ahlaka ve kanuna aykırı iş ve fikir olmayacağını belirtmektedirler. Dolayısıyla kap içinde saklamaya gerek de yoktur. İslâmın dini ve işi apaçıktır, ayıp için örtmek gerektir (Gaspıralı, 2005: 227).

Romanın kahramanı Emir'in huzurundayken bir kürsü görmüştür. Büyük kürsünün boyu ve eni yedi-sekiz karış ölçüsündedir. Darürrahat'ın bütün köyleri, bahçeleri, halkın yürüyüşü ve işledikleri aynen bu kürsünün üzerine yansımaktadır. Bundan yararlanarak, üstatlık ile konulmuş ayna ve dürbünler vasıtasıyla cümle ülkenin resmi, bölmenin cam kubbesinden geçip kürsü üstünde yansır (Gaspıralı, 2005: 251). Dolayısıyla her şey takip edilebilmektedir.

⁵ Frenk: “Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse” www.tdk.gov.tr

Darürrahat'ta bilim, gerçeklik ve bahtiyarlık oldukça yaygındır. Diğer diyarlarda ise savaşlar ve zulüm iddiaları devam etmektedir. Hiç kimse rahat değildir (Gaspıralı, 2005: 266).

SONUÇ

Hakkında en az oydaşma sağlanan kavramlardan biri de ütopyadır (Mannheim, 2008: 19). Dolayısıyla tanımının yapılmasına kimi güçlükler bulunmaktadır. "Mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak" (Kumar, 2005: 9) şeklinde genel bir tanımlanabilir. Genel tanımdan hareketle ütopyalarda, kent ütopyalarında ortak olarak bulunan özellikler tespit edilmiştir. Bu özellikler çerçevesinde de Darürrahat Müslümanları eserinin bir kent ütopyası olup olmadığını sorguladık.

Bu çerçevede; Darürrahat Müslümanları eseri (nde);

- Öyküdür.
- Eleştirel ve muhalif bir yapıdadır.
- Tarihseldir.
- Devrimci hatta yıkıcıdır.
- İdeal sistem farklı bir yerdedir ve mekânsal olarak dışa kapalıdır. Mekânı geniştir.
- Ziyaretçi, hem kendisinin hem de eski toplumun az gelişmişliği üzerinde düşünceye dalmaktadır.
- Ziyaretçi kendi toplumuna – rüyada ya da gerçekte kabusvari – döner.
- İnsanın özsel olarak iyi olduğu ama başka bazı faktörler nedeniyle bunu yitirdiği ve iyi bir toplumun ancak bütünsel nitelikte bir mutluluk ile sağlanabileceği görüşüdür.
- Akılcı yaşam modern ütopyada herkese açıktır.
- Geleceğin kestirilebilir olduğu inancı mevcuttur.
- Ütopyanın temel amacının insanın yeryüzündeki refahı olduğu vurgulanmaktadır.
- Adil bir biçimde yönetim vardır.
- Eşitlik mevcuttur.
- Filozof yöneticiler vardır. Ütopya ülkesi yetkili ve bilgili bir emir tarafından kurulmuştur.
- Anayasaları yazanlar (ideal yasa koyucular) bilgelendir. Siyasal birliği ada halkı kurmamış olsa bile, rasyonel oydaşma ve rıza ile bütüne dahil olmuşlardır.
- İç ve dış mekânların ayrıntılı betimlenmektedir.

- Ortak yaşam alanları mevcuttur.
- Tek tip geometrik plan çerçevesinde yerleşimler vardır.
- Eğitime çok önem verilmektedir.

Burada kentin kendisi büyük ölçüde bir ütopya olarak tasarlanmış ve kurgulanmıştır.

Hem Molla Abbas imzası hem de bir edebiyat türü olarak ütopya, Gaspıralı'ya, Türk-İslâm toplumuna yönelmek istediği tenkitleri çok daha sert bir şekilde yapma imkânı tanımıştır. Bu da ütopyanın özelliklerinden olan eleştirel ve muhalif bir bakıştır. Gaspıralı'nın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ortamdan hoşnutsuzluğunu eserde sık sık Molla Abbas aracılığıyla veya Darürrahat'ta tanıştıkları aracılığıyla tekrarlanmaktadır. Darürrahat Müslümanları'nda "Batı ve Doğu toplumunun tüm yanlışlarından arınmış, ideal bir ülkenin taşınması gerektiği" nitelikleri anlatır. Gaspıralı, ütopyanın "gerçek dünyadaki eksikliklere işaret etme" özelliğinden de yararlanmışır. Darürrahat'ta bilim ve teknolojideki seviye Batı'dan çok daha ileridedir. Bunun yanında bilim ve teknolojide, Batı toplumundaki gibi gelişmesine rağmen Batı toplumuna atfedilen ahlaki yozlaşma Darürrahat'ta bulunmaz. Bu çerçevede "bilim ve teknolojiyle birlikte ahlaki anlamda da kusursuz bir düzen" söz konusudur. Ütopik roman kurgusundan yani edebi bir araçtan yararlanarak Gaspıralı çalışmasını ortaya koymaktadır. Bu düşünce, Gaspıralı'nın düşünür oluşuyla ve gazeteci kimliğiyle de anlamlandırılabilir "topluma rehber olma isteğiyle" ilişkilendirilebilir (Tunç, 2012: 159).

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve Köker. Levent (2008). Tanrı Devletinden Kral-Devlete Siyasal Düşünceler. 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- AKÇADERELİ, Salih (1993). "Endülüs İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Tesiri". Sızıntı Dergisi. Sayı: 168. <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/endulus-İslâm-medeniyetinin-avrupaya-tesiri.html>
- AKPINAR, Yavuz (2001) "İsmail Gaspıralı'nın Fikri ve Edebi Eserleri". Yüz Yılda Gaspıralı'nın İdealleri – Bildiriler-. Türk Yurdu Yay.: 73. s. 63-93.
- AKPINAR, Yavuz (2003). "Gaspıralı'nın Edebi Eserlerine Genel Bir Bakış ve Darürrahat Müslümanları Romanı". (Yay. Haz.: H.Dündar Akarca). İsmail Bey Gaspıralı ve Ziya Gökalp Sempozyumları – Bildiriler. Ankara: Türksöy Yay.
- AKPINAR, Yavuz (2005a). "İsmail Gaspıralı: Hayatı". Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar vd. İsmail Gaspıralı. Seçilmiş Eserler: I Roman ve Hikâyeleri. 2. Basım. İstanbul: Ötüken Yay.. s.15-62.

- AKPINAR, Yavuz (2005b). "Roman ve Hikâyeleri Hakkında Genel Bilgiler". Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar vd. İsmail Gaspıralı. Seçilmiş Eserler: I Roman ve Hikâyeleri. 2. Basım. İstanbul: Ötüken Yay.. s.63-72.
- AKPINAR, Yavuz (2005c). "İsmail Gaspıralı'nın Faaliyetlerine Genel Bir Bakış". Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar. İsmail Gaspıralı. Seçilmiş Eserler: II Fikri Eserleri. 2. Basım. İstanbul: Ötüken Yay.. s. 11-57.
- ERTAN, Kıvılcım Akkoyunlu (2003). "Kentın Tükenişı ve Ütopyaalar". Amme İdaresi Dergisi. Cilt: 36. Sayı: 2. s. 143-165.
- GASPIRALI, İsmail (2005). Darürrahat Müslümanları. (Çev. Y. Akpınar ve B. Orak). Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar vd. İsmail Gaspıralı. Seçilmiş Eserler: I Roman ve Hikâyeleri. 2. Basım. İstanbul: Ötüken Yay.. s. 167-273.
- KARLSSON, Ingmar (2000). İslâm ve Avrupa İnanç Ayrılığı – Yaşam Birliği. (Çev.: G. Ergün). 2. Baskı. Cem Yayınevi.
- KUMAR, Krishan (2005). Ütopyaçılık. (Çev.: A. Somel). Ankara: İmge Kitabevi.
- KUMAR, Krishan (2006). Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya. İstanbul: Kaldedon.
- MANNHEIM, Karl (2008). İdeoloji ve Ütopya. Çev. Mehmet Okyayuz. Ankara: De Ki Basım.
- TUNÇ, Gökhan (2012). "İsmail Gaspıralı'nın Frengistan Mektupları ve Darürrahat Müslümanlar Adlı Romanlarında İdeoloji ve Kurgu İlişkisi". Karadeniz Araştırmaları. Sayı: 35. s. 145-160.
- USTA, Sadık (2010). "İsmail Gaspıralı'da Ütopya". Bilim ve Ütopya. Sayı: 187. Yıl: 16. s. 16-19.
- www.tdk.gov.tr
- YALÇINKAYA, Ayhan (2004). Eđer'den Međere Ütopya Karşısında Türk Romanı. Ankara: Phoenix.
- YALÇINKAYA, Ayhan (2012). "Devlet: Ne Seninle Ne Sensiz". (Ed.: M. A. Ağaoğulları). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yay.. s. 359-401.
- YÜKSEL, Ülkü Duman (2012). "Antikçağdan Günümüze Kent Ütopyaaları" İdeal Kent. Kent Ütopyaaları. Sayı: 5. s. 8-37.